

**Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου
για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το
1906**

Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.630](https://doi.org/10.12681/makedonika.630)

Copyright © 2014, Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπαδόπουλος Σ. Ι. (1976). Μια ανέκδοτη έκθεση του Δημητρίου Μ. Σάρρου για την εκπαίδευση στον καζά Κατερίνης κατά το 1906. *Μακεδονικά*, 16(1), 1-12. <https://doi.org/10.12681/makedonika.630>

ΜΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Μ. ΣΑΡΡΟΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΖΑ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1906

Στὸ προηγούμενο τεύχος τοῦ περιοδικοῦ «Μακεδονικά»¹ εἶχαμε δημοσιεύσει μιὰ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ γνωστοῦ Ἡπειρώτη ἐκπαιδευτικοῦ Δημητρίου Μ. Σάρρου², ποῦ ἀναφερόταν στὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1906. Τὸ κείμενο ἐκεῖνο περιεχε ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τόσο γιὰ τὰ σχολεῖα ὅσο καὶ γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ γενικὰ κατάσταση τῶν κατοίκων τῶν διαφόρων χωριῶν τῆς παραπάνω περιοχῆς, ποῦ ὁ Σάρρος εἶχε ἐπισκεφθῆ μετὰ τὴν ιδιότητα τοῦ «Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἑλληνικῶν Σχολείων».

Στὸν παρόντα τόμο φέρνουμε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ἓνα παρόμοιο κείμενο τοῦ Σάρρου, τῆς ἴδιας ἀκριβῶς ἡμερομηνίας μετὰ τὸ παραπάνω (10 Ἰουλίου 1906), ποῦ ἀναφέρεται στὴν κατάσταση τῆς παιδείας στὸν καζᾶ Κατερίνης (σημερινὸ νομὸ Πιερίας). Τὸ νέο αὐτὸ ντοκουμέντο, μολονὶ ἔχει τίς ἀρετὲς τοῦ προηγούμενου (ἀκρίβεια, ἀντικειμενικότητα κ.λ.), ὕστερεῖ κάπως ἀπὸ ἐκεῖνο, γιατί δὲν εἶναι οὔτε τόσο ἐκτενὲς (καλύπτει μόνον 12 χειρόγραφα σελίδες) οὔτε τόσο ἀναλυτικὸ (δὲν περιγράφει, ὅπως θὰ ἰδῆ ὁ ἀναγνώστης, μετὰ λεπτομέρειες τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάσταση ὅλων τῶν χωριῶν τοῦ καζᾶ). Παρὰ ταῦτα θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ δημοσιεύσουμε καὶ τὴν ἔκθεση αὐτὴ, συνοδεύοντας τὸ κείμενο μετὰ τὸν ἀπαραίτητο, κατὰ τὴν κρίση μας, ὑπομνηματισμὸ, γιατί νομίζουμε ὅτι προσφέρει ἀρκετὰ χρήσιμα στοιχεῖα στὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη καὶ γιατί ὅσα γνωρίζουμε γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν Πιερία κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶναι μᾶλλον λιγοστά³.

Τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως αὐτῆς τοῦ Σάρρου εἶναι τὸ ἐξῆς:

1. Βλ. «Μακεδονικά» 15 (1975) 114-146.

2. Γιὰ τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δημ. Σάρρου βλ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ι. Παπαδοπούλου, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας τὸ 1906 στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης. (Μιὰ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ Δημητρίου Μ. Σάρρου), «Μακεδονικά» 15 (1975) 114-115 σημ. 3, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

3. Βλ. σχετικὰ Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ι. Παπαδοπούλου, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν τελευταῖο αἰῶνα τῆς τουρκοκρατίας, ἔκδοση Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 31, Θεσσαλονικὴ 1970, σ. 91-93, 223, 238, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΕΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 10 Ἰουλίου 1906

Ἀριθμ.

Ἀντίγραφον

ΚΑΖΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Περιοδεῖα τοῦ Γεν(ικοῦ) Ἐπιθεωρητοῦ τῶν ἑλλ(ηρικῶν) σχολείων Δ. Σάρρον ἀνά τὴν Αἰκατερίνην, Κολινδρόν, Λιβάνοβον¹, Καταχᾶν, Ἅγιον Ἰωάννην καὶ Κίτρος.

(30-31 Μαΐου καὶ 3-7 Ἰουνίου 1906)

Αἰκατερίνη

Κατὰ τὴν δοθεισάν μοι σημείωσιν ὑπὸ τοῦ Ἅγιου Κίτρος, μῆπω λαβόντος ἀντίγραφον τῆς τελευταίας τουρκικῆς ἀπογραφῆς², ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα οἰκογένεια ἑλληνικαὶ 501, ὧν τὰ 2/3 μητρικὴν γλῶσσαν ἔχουσι τὴν κοντσοβλαχικὴν, γινώσκουσι δὲ καὶ λαλοῦσι πᾶσαι τὴν ἑλληνικὴν. Τῶν οἰκογενειῶν τούτων 120 παραθερίζουσι εἰς Λιβάδι (Βλαχολίβαδον συνήθως)³, ἐξ οὗ καὶ ὀρμῶνται, 50 ἐν Σαμαρίῃ, καὶ 20, Ἀλβανιτοβλάχων, εἰς διάφορα μέρη. 30 δὲ οἰκογένεια βλαχοφόνων Ἑπειρωτῶν, ἐκ Φλαμπουραρίου αἱ πλείστα, πα-

1. Τὸ Λιβάνοβο ἢ Λιμπάνοβο μετονομάστηκε τὸ 1926 σὲ Αἰγίριον.

2. Ὁ Σάρρος ἔννοεῖ ἐδῶ τὴν τουρκικὴ ἀπογραφή τοῦ 1904-1905 τῆ γνωστῆ ὡς ἀπογραφή τοῦ Χουσεῖν Χιλμὴ πασᾶ (βλ. σχετικὰ Παπαδόπουλος, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας στὴν ὑπαιθρο τοῦ κατὰ Θεσσαλονίκης, ὅ.π., σ. 117 σημ. 8).

3. Γιὰ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ κωμόπολη τοῦ Ὀλύμπου βλ. τὰ νεότερα βιβλία τῶν Ἰωάννου Γ. Συναφάκη, Λιβάδι, ἡ πατρίδα τοῦ Γεωργάκη Ὀλυμπίου, Κατερίνη 1973, σελ. 136, καὶ Ε. Γκούμα, Λιβάδι. Γεωγραφία-Ἱστορικὴ-Λαογραφικὴ ἐπισκόπησις, Λιβάδι 1973, σελ. 220. Πρβλ. καὶ κριτικὴ τῶν δύο αὐτῶν βιβλίων ἀπὸ τὸν Ἀθαῖν. Ἀγγελόπουλο στὰ «Μακεδονικά» 15 (1975) 401-406. Βλ. ἀκόμη καὶ λίγα σχετικὰ στοῦ Ἀντωνίου Μηλιαράκη, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Émile Isambert, ἐν Ἀθήναις 1878, σ. 109, καὶ στοῦ Νικολάου Θ. Σχινᾶ, Ὀδοιπορικὰ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπείρου, νέας ὀρθοτικῆς γραμμῆς καὶ Θεσσαλίας, συνταχθεῖσαι τῇ ἐντολῇ τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργῶν ὑπὸ Νικολάου Θ. Σχινᾶ, ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ παρὰ τῇ Ἐπιτελικῷ Γραφεῖω τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, φυλλάδιον Πρῶτον, ἐν Ἀθήναις 1886, σ. 83-84. Ὁ τελευταῖος γράφει τὰ ἐξῆς: Ἡ κωμόπολις Βλαχολίβαδον κεῖται.... Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνέρχεται νῦν εἰς 400-450 χριστιανικὰς οἰκογενείας, ἐν δὲ εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν ἦτο πολὺ μεγαλείτερος, τὰς ὁποίας διακρίνει πατριωτισμὸς, φιλεργία καὶ φιλομάθεια, ἧς ἕνεκεν διατηροῦσι σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων. Κύριον ἐπάγγελμα οἱ μὲν κάτοικοι ἔχουσι τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ὑφαντουργίαν χονδρῶν μαλίνων ὑφασμάτων καλουμένων (σκοντί), οἱ δὲ ἐκπατρισθέντες, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, διάφορα μετέρχονται ἐπαγγέλματα. Ἐν τῇ κωμοπόλει ὑπάρχουσι πέντε μεγάλα ἐκκλησιαί, ἔχουσαι τοιχογραφίας βυζαντινοῦ ρυθμοῦ· καὶ πρὸς τούτους ἐν αὐτῇ εἶναι καὶ ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Πέτρος.

ραμένουσι διαρκῶς ἐν τῇ πόλει.

Κατοικοῦσιν ἐν Αἰκατερίνῃ καὶ 300 οἰκογένειαί Τούρκων, ὧν πολλοὶ ἐλληρόφωνοι.

(Κατὰ τὴν περυσιῆν στατιστικὴν οἰκογένειαί ἑλληνικαὶ 500, κάτοικοι σ. 2 δὲ 2.316)¹.

Ἡ Αἰκατερίνη ἀπὸ μικρᾶς κόμης καὶ δὴ ἰδιοκτητοῦ, οἷα ἦτο πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Θεσσαλίας², συνοικισθεῖσα ἐξ ἐπιλύδων βλαχοφόνων Λιβαδιωτῶν καὶ Ἡπειρωτῶν καὶ ἄλλων Μακεδόνων περιοίκων καὶ ὁσημέραι προαγομένη ὀλικῶς καὶ πνευματικῶς, κατέστη πόλις ἐμπορικὴ καὶ χαρίεσσα, κοσμουμένη διὰ καλῶν οἰκοδομῶν καὶ εὐρειῶν ὁδῶν, προσλαμβάνουσα δὲ ἰδιάζουσαν χάριν ἐκ τοῦ μεγαλοπρεπῶς ὑπερκειμένον ἀθανάτου Ὀλύμπου καὶ τῆς πυκνοφύτου σεμνῆς καὶ γοητευτικῆς Πιερίας, ὧν ἡ θεὰ ἐμβάλλει τὸν ἐπισκέπτην εἰς διαθέσεις εὐαρέστους ἀλλὰ καὶ μεγαλοχολικάς.

Ἡ κνωϊωτάτη αἰσθητὴ ἔλλειψις ἐνταῦθα εἶναι ἡ τῆς ἐνκόλου καὶ ταχείας

1. Ἡ εἰκόνα αὐτῆ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κατερίνης δὲν παρουσιάζει καὶ πολλὴ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ ἐκείνῃ πού μᾶς δίνει στὸ «ὀδοιπορικόν» τοῦ (ἔκδοσις 1886) ὁ Νικ. Σχινιάς, πού γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὴν Κατερίνη: *Κεῖται ἐπὶ πεδιάδος ἀνοικτῆς, καὶ ἀπέχει δύο ὄρας τῶν ὑπρωγῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ μίαν τῆς θαλάσσης, εἶναι δ' ἐπιρροσβλητος ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ Πλαταμῶνος ὁδοῦ καὶ εἶναι ἔδρα Μονδίου, ἧτοι Ἐπαρχου. Κατὰ τὸ πλείστον ἀνήκει τοῖς Ὀθωμανοῖς Γιουσούφ-ἐφένητῃ καὶ Ἀρήφ-ἐφένητῃ. Οἰκεῖται δὲ ὑπὸ 70 οἰκογενειῶν Ὀθωμανῶν ἐκ Λάλα, Εὐβοίας καὶ Γρεβενῶν. 70 οἰκογενειῶν Ἀθιργάνων, χαλκίων καὶ ὑπηρετῶν. 100 οἰκογενειῶν Κιρκασίων, περίξ τῆς πόλεως οἰκουσῶν, μετοίκων ἐκ τοῦ ἐπὶ τῶν ΒΑ. κλιτῶν τοῦ Ὀλύμπου χωρίον Τόχοβος· οὗτοι εἰσὶ ζενγίται καὶ ἄγριοι. 220 οἰκογενειῶν χριστιανῶν καλλιεργητῶν τῶν κτημάτων. Ἐπομένως ὁ πληθυσμὸς ἀνέρχεται εἰς 1800 χριστιανούς καὶ 1200 ὀθωμανούς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἕτεροι 130 οἰκογένειαί παραχειμαζοῦσι, κατερχόμεναι ἐκ τῶν χωρίων τῆς Μακεδονίας Σαμαρίνας, Ἀβδέλλας, Σμῆξης καὶ Γρεβενῶν. Ἐχει 9 χάνια χωροῦντα 800 ἄνδρας καὶ 300 ἵππους μὲ χόρτον καὶ κρηθὴν ἄφθονον, 20.000 πρόβατα, πολλὰς ἀγελάδας καὶ βουβάλους, 100 φορτηγὰς ἀμάξας, 100-150 ἵππους καὶ 10 ὕδρομύλους παρέχοντος ἐκάστω 500-1.000 ὀκάδας ἀλεύρου, 20 κλιβάνους παρέχοντας 1.000-2.000 ἄρτους ἡμερησίως, διοικητήριον ξύλινον ἀλλ' εὐρύχωρον, νέον στρατώνα λιθόκτιστον χωρητικότητος 1000 ἀνδρῶν, τέμενος λιθόκτιστον, ἐν σχολεῖον ὀθωμανικὸν μικρὸν, 2 σχολεῖα ἀρρέων λιθόκτιστα, 2 ἐκκλησίας λιθόκτιστους, καὶ τέλος ὑδρεύεται ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Ἡ συνήθης φρονιὰ σύγκειται ἐξ ἐνός τάγματος 300-400 ἀνδρῶν δυνάμεις, 15-20 ζαπτιέδων ἐντοπίων καὶ 20-30 τουρκαλιβανῶν (Σχινιά, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., Α', σ. 40-41. Πρβλ. καὶ Β. Δ. Ζώτου Μολοσσοῦ, Ἡπειρωτικὰ Μακεδονικὰ μελέται, τόμος Δ', Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου ἀρχαιολογικόν, ἱστορικόν, γλωσσικόν, στρατιωτικόν, στατιστικόν καὶ ἐμπορικόν, τεύχος Γ', Μακεδονία καὶ Σερβία, ἐν Ἀθήναις 1887, σ. 229-230).*

2. Πρβλ. καὶ τὸ «ὀδοιπορικόν» τοῦ Émile Isambert (ἔκδοσις 1873), πού περιγράφει τὴν Κατερίνη ὡς *πολίχνην ἐκτισμένην ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Πέλικου, πρωτεύουσαν τῆς παραλίου ἐπαρχίας, ἧτις ἐκτείνεται ὑπὸ τὰ κράσπεδα τοῦ ὄρους Ὀλύμπου. Ἀγορὰ, τζαμίον καὶ τινας μεγάλας οἰκίας κατοικοῦμεναι ὑπὸ τῶν βεγῶν τοῦ τόπου ἀποτελοῦσιν τὴν ὀθωμανικὴν συνοικίαν, τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως οἰκεῖται ὑπὸ γεωργῶν Ἑλλήνων (Μηλιαράκη, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., σ. 73).*

συγκοινωνίας δι' ἀτμοπλοίου, σιδηροδρόμου ἢ ἄμαξιτοῦ, ἐξ οὗ δυσχερῆς ἀποβαίνει ἢ τε ἐμπορική καὶ κοινωνική κίνησις, ἰδίᾳ κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ χειμῶνα, ὅτε ἡ ἰστιοπλοῖα διατελεῖ ὑπὸ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ καιροῦ. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ἑβδομαδιαίαν τῆς πόλεως ἀγορὰν συρρέουσι πολλαχόθεν, ἰδίᾳ ἐκ τῶν ὁρίων περιχώρων τῆς Πιερίας καὶ τῆς ἐπαρχίας Ἑλασσῶνος, χωρικοὶ καὶ ἔμποροι πρὸς ποικιλίας συναλλαγᾶς.

- σ. 3 Ὑπὸ ἔθνικὴν καὶ πνευματικὴν ἔποψιν τὸ ἔτος/τοῦτο μετὰ τοῦ προηγηθέντος ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς Αἰκατερίνης θ' ἀποτελεῖσι πάντοτε σταθμὸν φαινὸν καὶ εὐφρόσυνον, καθόσον ἡ ἔθνικὴ συνείδησις τῶν ἡμετέρων καὶ δὴ τῶν βλαχοφόνων ἰκανῶς ἀνεπτύχθη καὶ ἐφανατίσθη, ἡ δὲ ρουμανικὴ προπαγάνδα οἰκτρὰν ἐνταῦθα ὑπέστη ἤτταν—κλεισθέντος σχεδὸν τοῦ σχολείου αὐτῆς, τοῦ προπέρουσι μὲν ἀριθμοῦντος 150 μαθητᾶς, ἐφέτος δὲ μόνον δύο διδασκάλους ἄνευ μαθητῶν¹—ἐπιβλητικὸν δὲ καὶ καλλιμάρμαρον προβάλλει ἐν τῇ κεντρικωτάτῃ τῆς πόλεως ὁδῷ, παρὰ τὸν εὐρύχωρον τῆς κομφῆς ἐκκλησίας περίβολον, τὸ ἐφέτος συντελεσθὲν γενναίᾳ ἔθνικῇ ἀρωγῇ, εὐρύ, εὐάερον καὶ καταλλήλως διηρημένον νεόδημον διδακτήριον².

¹ Ἡ εδοίκωνος αὐτῇ ἀναγέννησις ὀφειλομένη εἰς τὴν σύντονον μέριμναν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξενείου, εἰς τὸν θερμουργὸν ζῆλον τοῦ νέου Ἐπισκόπου κ. Παρθενίου³ καὶ εἰς τοὺς φιλοτίμους κόπους ἐνίων Αἰκατερινωτῶν,

1. Γιὰ τὴν ρουμανικὴν προπαγάνδα καὶ τὴν ἀποτυχία της τόσο μέσα στὴν Κατερίνη ὅσο καὶ στὰ βλαχοφόνα χωριά τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου καὶ Πιερίας βλ. πρόχειρα: Κ λ ε ο π ἄ τ ρ α ς Π ο λ ὺ ζ ο υ-Μ α μ ἔ λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδρόυ. Μὲ εὐρυτάτη ἐπισκόπηση γεωγραφικῆς, ἱστορικῆς, ἐθνολογικῆς τῆς Πιερίας, Θεσσαλονικὴ 1972, σ. 58-61. Ἄ θ α ν. Ἄ γ γ ε λ ο π ο ὺ λ ο υ. Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας εἰς τὰ ἔθνη καὶ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου (1890-1896), «Μακεδονικά» 15 (1975) 65-69. Ἄς σημειωθῆ ἔδῳ ὅτι τὸ ρουμανικὸ σχολεῖο τῆς Κατερίνης εἶχε κατορθώσει μιὰ ἐποχὴ νὰ ἔχη διπλάσιους σχεδὸν μαθητῆς ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ.

2. Γιὰ τὴν ἀνέγερση τὸ 1905 τοῦ νέου σχολικοῦ κτηρίου τῆς Κατερίνης βλ. Π α π α δ ο π ο ὺ λ ο υ, Ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δραστηριότητα, σ. 92.

3. Ὁ Παρθένιος Βαρδάκας διαδέχθηκε στὴν ἐπισκοπὴ Κίτρος τὸν πρόην Πέτρας Θεόκλητο τὸ 1904 καὶ παρέμεινε στὴν Κατερίνη ὡς τὸ θάνατό του τὸ 1933. Ὀνομάστηκε πρῶτος μητροπολίτης Κίτρος τὸ 1924, ὅταν ἡ ἐπισκοπὴ ὑψώθηκε μὲ Πατριαρχικὴ Πράξη σὲ μητρόπολη. Ὁ Παρθένιος ὑπῆρξεν ἀξιόλογος καὶ δραστήριος ἱεράρχης, ἀντιμετώπισε μὲ σθένος καὶ ἐξουδετέρωσε τὴν ρουμανικὴν προπαγάνδα, καὶ συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ὀργάνωση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα στὴν περιοχὴ του. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ δημοσίευσε (Ἀθῆναι 1918) ἓνα ἐνδιαφέρον βιβλίον μὲ τίτλο «Περιγραφή κυρίως ἑννέα ἐτῶν τουρκοκρατίας τῆς περιφερείας Ἐπισκοπῆς Κίτρος ἀπὸ τοῦ 1903-1912», ποῦ ἀποτελεῖ χρήσιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς παραπάνω περιοχῆς κατὰ τὶς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνα μας. Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχουν ἀναδημοσιευθῆ στὸ «Λεύκωμα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Κατερίνης», ποῦ ἐξέδωσε τὸ 1962 ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Κίτρος (βλ. σ. 13-17).

ὦν πρωτοστατεῖ ὁ κ. Λαναρίδης¹, ἐδελπιστοῦμεν ὅτι δὲν θ' ἀνακόψῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς.

Μαθηταὶ-γλωσσα-διδάσκαλοι

Κατὰ τὸ σχολικὸν τοῦτο ἔτος ἐνεγράφησαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Αἰκατερίνης μαθηταὶ ἐν ὄλῳ 442—πέρυσιν 366. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἐξατάκτῳ μικτῇ ἀστικῇ σχολῇ τῇ λειτουργούσῃ ἐν τῷ νεοδημῶν διδακτηρίῳ ἐνεγράφησαν 297 (ὦν 122 θήλειαι + 175 ἄρρενες), προσήλθον δ' εἰς τὰς θερινὰς ἐξετάσεις| ἐξ αὐτῶν 207, ἐν δὲ τῷ νηπιαγωγείῳ τῷ λειτουργοῦντι ἐν τῷ παρακειμένῳ παλαιῷ διδακτηρίῳ τῆς κοινότητος νήπια 145 (ὦν 85 ἄρρενα+60 θήλεια). Καὶ ἐκ μὲν τῶν μαθητῶν τῆς ἀστικῆς ἔχουσι μητροικὴν τὴν βλαχικὴν γλῶσσαν 211, ἐκ δὲ τῶν τοῦ νηπιαγωγείου 105. Οὕτως ἐκ τῶν 442 ἐγγραφέντων οἱ βλαχόφωνοι μὲν μαθηταὶ ἀνέρχονται εἰς 316, οἱ δ' ἑλληνόφωνοι εἰς 126. Εἶναι ὁμως γνωστὸν ὅτι καὶ οἱ βλαχόφωνοι μαθηταί, ὡς καὶ οἱ γονεῖς των, λαλοῦσι τὴν ἑλληνικὴν εὐχερέστατα μηδὲν διακρινόμενοι τῶν μονογλώσσων ἑλληνοφώνων, ὅπερ δὲν συμβαίνει παρὰ τοῖς ἔχουσι μητροικὴν τὴν σλανομακεδονικὴν (ἢ συνήθως βουλγαρικὴν καλουμένην) διάλεκτον. Κατὰ ταῦτα οἱ βλαχόφωνοι οὗτοι εἶναι δίγλωσσοι λαλοῦντες μετ' ἴσης εὐχερείας ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, προτιμῶντες ὁμως εἰς τὴν ἀναμεταξύ των σχέσεις καὶ ἐν τῷ οἴκῳ των τὴν βλαχικὴν, παρὰ τὰς συχνάκις γενομένας αὐτοῖς ὑποδείξεις ἵνα δι' ἐθνικοῦς λόγους μόνον τὴν ἑλληνικὴν λαλῶσιν. Αὕτῃ εἶναι ἡ ὑπὸ τιῶν προσφρῶς κληθεῖσα βλαχογλυνάδα, καθ' ἣς ἐπιμόνως καὶ συστηματικῶς θ' ἀντιπαλαίῃ, ἐπὶ μακρὸν ἴσως, ἡ ἡμετέρα γλῶσσα, ὡς ποιεῖ καὶ κατὰ τῆς βαρβαρωτάτης σλανομακεδονικῆς.

Ἐκ τῶν ἐξ διδασκάλων Αἰκατερίνης ὁ διενθνητής Ξ. Κωνσταντινίδης εἶναι καλῶς κατηρτισμένος διδάξας λίαν εὐδοκίμως, στερεῖται ὁμως διοικητικῶν τινῶν προσόντων πρωτόπειρος ὢν. Ὁ Κίμων Ἀστερίου, ἐντόπιος τελειόφοιτος τῆς Ἱατρικῆς², ἐδίδαξεν ἀποτελεσματικῶς τὴν γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν, ὡς πρὸς τἄλλα ἔδειξε πολλὴν νωθρότητα. Θ' ἀποχωρήσῃ ἐφέτος τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἵνα τελειώσῃ τὰς ἱατρικάς του σπουδὰς. Οἱ δύο ἄλλοι διδάσκαλοι Ν. Βασιλειάδης καὶ Παπαγιάννης εἶναι ἄνευ ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἀναπτύξεως. Ἄριστα εἰργάσθησαν αἱ δύο φιλότιμοι καὶ δραστήριοι διδασκάλισσαι-νηπιαγωγοὶ Ἀμαλία Χατζηγεωργίου καὶ Μαρία Γεωργίου.

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς προϋπολογισμὸς τῆς κοινότητος κατὰ τοὺς ἐφόρους καὶ τὸν Ἐπίσκοπον ἔχει ὧδε:

1. Ὁ Γεώργιος Λαναρίδης καταγόταν ἀπὸ τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου.

2. Ὁ Κίμων Ἀστερίου ἦταν γιὸς τοῦ γιατροῦ Ἄθαν. Ἀστερίου ἀπὸ τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου, ὁ ὁποῖος εἶχε πάρει μέρος στὴν Μακεδονικὴ ἐπανάστασι τοῦ 1878 ὡς μέλος τῆς «Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Μακεδονίας» (βλ. Σ υ ν ε φ ἄ κ η, Λιβάδι, σ. 38, 97-98, 115-116, ὅπου καὶ μνεῖα τῆς προηγουμένης σχετικῆς μετ' αὐτὸν Ἄθαν. Ἀστερίου βιβλιογραφίας).

α) ἔσοδα		β) ἔξοδα	
Ἐκκλησίας περίσσευμα	λιρ. 40	Εἰς μισθοὺς 4 διδασκάλων καὶ 2 διδασκαλισσῶν, ἐπιμίθιον τουρκιστοῦ, ἀμοιβὴν ἐπιστάτου, κάσιμον ἕλην, κ.τ.λ.	
Κηροποιείου	» 40		
εἰσιτήρια μαθητῶν	» 12		
δίσκος Τριῶν Ἱεραρχῶν	» 8		
ἐπίδομα ἐθνικόν	» 80		
	180		
ἔλλειμμα	» 30		
	210		210

Τὸ ὑπ' αὐτῶν παρουσιαζόμενον ἔλλειμμα τῶν 30 λιρῶν δέν μοι φαίνεται πολὺ ἀληθές, καθόσον ἡ ἐκκλησία των δέον νὰ ἔχη περίσσευμα πολλῶ ἀνώτερον τοῦ σημειωθέντος.

Ἡ πόλις οὐσα ἄλλοτε τσεφλίκιον καὶ βαθμηδὸν ἐξαγορασθεῖσα δέν ἔχει κοινωτικὴν κτηματικὴν περιουσίαν ὡς ἔχουσιν αἱ πλείσται τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων, [συνετῆρει δὲ μέχρι τοῦδε τὰ σχολεῖα αὐτῆς διὰ καταβολῆς διδάκτρων καὶ προαιρετικῶν συνδρομῶν τῶν ιδιωτῶν. Τὰ ἐν λόγῳ διδάκτρα, ἀνελθόντα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς 80 λίρας, κατέστησαν προαιρετικά, ἢ μᾶλλον κατηργήθησαν, τῇ ἐγκρίσει τοῦ Γ. Προξενείου, ἵνα μὴ ἀφορμὴν λαμβάνοντες ἐξ αὐτῶν στέλλωσι τὰ τέκνα των οἱ βλαχόφωνοι εἰς τὸ δωρεὰν δεχόμενον αὐτὰ ὡμουνικῶν σχολεῖον, εἰς οὗ τὴν διάλυσιν συνετέλεσε μεγάλως ἡ κατάργησις τῶν διδάκτρων, ἣτις ὅμως καθιστᾷ ἀναγκαίαν ἐξ ἄλλου τὴν ἐπί τινα χρόνον ἀμείωτον καταβολὴν τοῦ ἐθνικοῦ χορηγήματος, μέχρις οὗ τοῦλάχιστον καταστῆ ἀκίνδυνος ἡ ὅουμανικὴ προπαγάνδα, διὰ μείζονος ἐνισχύσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν φρονηματος καὶ ἄλλων μέσων.

Εἰς Αἰκατερίνην μετέβημεν, προσκληθέντες ὑπὸ τῶν ἐφοροδημογερόντων, κατὰ τὰς ἐξετάσεις, αἱ διεξήχθησαν πανηγυρικῶς ἐνώπιον πλήθους πολλοῦ μετ' ἀσυνήθους προθυμίας συνελθόντος ἐφέτος εἰς τὴν νεόδμητον σχολήν. Ἐκεῖ ἐδόθη ἡμῖν κατάλληλος εὐκαιρία ἵνα καὶ δημοσίᾳ εἴπωμεν ὅτι ἐνομίσαμεν πρόσφορον εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν οὐριοδρομίαν τῆς κοινότητος.

Ἡ Αἰκατερίνη εἶναι ἔδρα τοῦ Ἐπισκόπου Κίτρους καὶ Πέτρας¹ καὶ πρω-

1. Στὸ σημεῖο αὐτὸ φαίνεται πὸς ὁ Σάρρος δέν εἶναι πολὺ ἀκριβής, γιατί ἡ ἐπισκοπὴ Πέτρας, πού εἶχε ἔδρα τὸ Λιβάδι τοῦ Ὀλύμπου, καταργήθηκε μὲ Πατριαρχικὸ καὶ Συνοδικὸ Τόμο τὸ 1896 καὶ τὰ χωριά πού ὑπάγονταν σ' αὐτὴν μοιράστηκαν ἀνάμεσα στὴν μητροπόλη Ἐλασσῶνος καὶ τὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους. Ὁ τελευταῖος βέβαια ἐπίσκοπος Πέτρας Θεόκλητος μετατέθηκε τὸ 1896 στὴν ἐπισκοπὴ Κίτρους, ὅπου καὶ ἔμεινε ὡς τὸ 1904, ὅποτε τὸν διαδέχθηκε ὁ Παρθένιος Βαρδάκας (1904-1933), ὅσο ὅμως ξέρω ὁ ἐκάστοτε ἐπίσκοπος καὶ ἀργότερα (μετὰ τὸ 1924) μητροπολίτης Κίτρους δέν ἔφερε ποτὲ καὶ τὸν τίτλο τοῦ «Πέτρας» γιὰ τὴν κατάργησις τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας βλ. Ἄ γ γ ε λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ συμβολὴ τῆς ἐπισκοπῆς Πέτρας κ.λ., ὅ.π., σ. 64 σημ. 1, 73-83.

τεύουσα τοῦ καζᾶ, ὅστις ἔχει δύο ἐπαρχεῖα (μουδουρλίγια), τὸ Λιτόχωρον καὶ τὸν Κολινδρόν.

Κολινδρὸς

σ. 7

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ παρελθόντος ἔτους ἔχει οἰκίας 475, στέφανα 600, κατοίκους δ' ἐν ὄλῳ Ἕλληνας 3070. Γλῶσσα ἐλληνική.

Ἐπὶ ὕψηλῆς καὶ φύσει ὄχρῶς θέσεως κειμένη ἡ ἀξιόλογος αὕτη καὶ σφριγῶσα κομὸπολις, ἔδρα μονδῖρη, ἔχει ἐτησίους κοινοτικάς προσόδους 220 λιρῶν ἐκ κληροδοτημάτων καὶ κτημάτων, δι' ὧν συντηρεῖ καλῶς τὰ σχολεῖα της, δυναμένη ν' ἀδείξη αὐτὰς εἰς ὑπερτριακοσίας, ἂν ὑπάρξη προσεκτικώτερα διαχειρίσις. Ἡ κοινότης ἀναγνωρίζουσα τὴν ἀνάγκην ἰδρύσεως νέου καταλλήλου διδασκηρίου ἐξέλεξε πρὸς τοῦτο ἐκτενέστατον καὶ περίοπτον γήπεδον, ἔχει δὲ ἐτοίμους ἐπὶ τοῦ παρόντος 250 λίρας καὶ οἰκοδομήσιμον ὕλικόν, ἀναμένουσα τὴν ἀπαιτουμένην κυβερνητικὴν ἄδειαν εἰς ἣν ὁ καημακάμης Αἰκατερίνης—μετατεθεὶς νῦν ἐδνυχῶς—παρενέβαλε προσκόμματα. Τὰς αὐτὰς δυσκολίας παρεῖχεν ὁ αὐτὸς καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν σχολείων Λιτοχώρου καὶ Δρανήστης¹, αἰτινες οὕτω ἤρθησαν.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐνεγράφησαν μαθηταὶ ἐν ὄλῳ 470 (πέρυσιν 459), ὧν ἐν μὲν τῇ πεντατάκτῳ μικτῇ ἀστικῇ σχολῇ 340 (τούτων 124 κοροσία), | ἐν δὲ τῷ νηπιαγωγείῳ 130. Ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς ἀστικῆς ἀπεσφύθησαν 57. Ἐδίδαξαν δ' ἐν Κολινδρῷ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ ἀρκούντως καρποφόρος ἐφέτος: 1) Δ. Ζορπᾶς διευθυντής, ἱκανὸς καὶ εὐμέθοδος ἀλλ' ἄγαν ἐδέξαπτος. 2) Ι. Μηλιόπουλος πεπειραμένος διδασκαλιστής, ἀπέχων πλέον τῆς οἰνοποισίας. 3) Γεώργιος Κωνσταντίνου, φιλότιμος καὶ μελετηρὸς γυμνασιαστής. 4) Ἀκριβὸς Κανάκης ἐκ Βεροῖας, πρωτόπειρος. 5) Αἰκατερίνη Τσώμου ἐνθουσιώδης καὶ ἐγγλωττος διδασκάλισσα. 6) Ἐλένη Λασκαρίδου βοηθὸς ἐντοπία, φιλοπονωτάτη. Ἡ κοινότης θὰ προσλάβῃ τὸ προσεχὲς ἔτος ἓνα ἀκόμη διδάσκαλον. Πέρυσιν εἶχε μόνον 5.

Ἐν Κολινδρῷ κατοικοῦσι μονίμως, πρὸ 40ετίας ἐγκαταστάσαι, τέσσαρες οἰκογένειαι βλαχόφωνοι, Κοπατσαραιῖται λεγόμενοι, ἐκ 40 περίπου ψυχῶν, ἐπινεμόμενοι ἄνευ πληρωμῆς τὰς βοσκησίμους γαίας τῆς κοινότητος, δι' ὃ καὶ σφόδρα ὑπ' αὐτῆς μισοῦνται. Κατὰ τῶν Κοπατσαραιῶν τούτων, οἵτινες ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι Ἕλληνες καὶ ἐλληνοφρονοῦντες, ὑπάρχουσιν ὑπόνοιαι ὅτι ὀυμανοφρονοῦσιν ἐνισχυόμεναι ἐκ τῆς ματαίας αὐτῶν ἀποπειρας ὅπως ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιᾶς τιнос παρὰ τὸν Καταχᾶν ἐκκλησίας ἀνεγείρωσιν αὐτοὶ νέαν ἦν, μόλις ἀρξαμένην ν' ἀνιδρῆται, κατηδάφισαν οἱ Κολινδρῶνοι νύκτωρ, πι-

1. Ἡ Δρανήστα ἢ Δρανήτσα, ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα κεφαλοχώρια τοῦ καζᾶ Κατερίνης τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀρκετοῦς συνοικισμοῦς, μετονομάστηκε τὸ 1926 σὲ Μοχοπόταμος.

στεύοντες καὶ βεβαιούντες ὅτι ἄνθρωπινῆ ἐπινεύσει προέβαινον οἱ βλαχόφωνοι /
 σ. 9 εἰς τὴν ἀνίδρυσιν τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας.

Οἱ Κολινδρηνοὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν σπυροτροφίαν, γεωργίαν καὶ καλλιέργειαν ὀπωροφόρων δένδρων, ἰδίᾳ κερασεῶν, ὧν λίαν πρῶτος καὶ πλουσία ἐξαγωγή γίνεται εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἄλλαχοῦ. Ἡ κομόπολις ἔχει 4 ἐκκλησίας, ὧν αἱ δύο λειτουργοῦσι τακτικῶς, καὶ 4 ἱερεῖς μετριωτάτης ἀναπύξεως¹.

Λι β ἄ ν ο β ο ν

Οἰκία χριστιανικαὶ ἐλληνοφρονοῦσα 75, κάτοικοι (ἄρρενες 214+208 θήλειαι) 422. (Ἐν τούτοις περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἐν 12 οἰκίαις κατοικοῦντες τοῦ παρακειμένου τσεφλίκιον Καλυβίων Λιβανόβου). Οἰκία Βλάχων παραχειμαζόντων ἐκ Σελίου 20. Οἰκίαι τουρκικαὶ 40, τουρκαθηγανικαὶ δὲ 15².

Γλῶσσα σλανομακεδονικὴ καὶ τουρκικὴ καὶ ἐλληνικὴ.

Τὸ χωρίον εἶναι κτῆμα τουρκικόν, πλήρ 6 οἰκιῶν ἀνηκουσῶν μετὰ τῶν κτημάτων των εἰς ἡμετέρους ἐντοπίους. Γλῶσσα λαλεῖται κυρίως ἡ σλανομακεδονικὴ, γινώσκουσι δ' οἱ πλεῖστοι καὶ μεταχειρίζονται καὶ τὴν ἐλληνικὴν, ἔχοντες ἀκμαῖον τὸ φρόνημα. Ἐν τῷ τετρατάκτῳ δημοτικῷ σχολεῖῳ ἐνεγράφησαν 51 μαθηταὶ (ὧν 14 κοράσια) διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐξ Ὀσσάνης ὑποδιδασκαλιστοῦ Γεωργ. Σαμαρτζίδου, ὅστις φαίνεται ἔχειν ἰκανότητά τινα διδασκικὴν ἀλλὰ καὶ τάσιν πολλὴν εἰς τὸ ψεύδεσθαι. Μεταξὺ τῶν ἐγγραφέντων μαθητῶν ἦσαν καὶ 16 βλαχόφωνοι, παραθερίζοντες νῦν εἰς Σέλιον. Τὸ διδασκῆριον τοῦ Λιβανόβου εἶναι διώροφον καὶ εὐάερον ἀλλ' ἠκιστα καθαρὸν καὶ μεθ' ἐνός μόνου θρανίου, τῶν λοιπῶν θρανισθέντων καὶ κέντων κατὰ τὸν προπερυσινὸν χειμῶνα ὑπὸ τοῦ τότε, ὡς μοι εἶπον, διδασκάλου, νῦν δὲ ἱερέως Καταχᾶ Π'

1. Βλ. καὶ ὅσα γράφει ὁ Νικ. Σχινῆς στὸ «ὀδοιπορικόν» του γιὰ τὴν κατάστασιν τοῦ Κολινδρῶ ἰλίγες δεκαετίες νωρίτερα, μερικὰ δηλαδὴ χρόνια μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1878 στὴν Μακεδονία, ποῦ εἶχε ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κέντρα τῆς τὸν Κολινδρῶ: Ἐκ τῶν χωρίων Κίτρος ὁδὸς ἡμιονικὴ καὶ ἀνοφερῆς βαίνουσα ΒΑ, φέρει εἰς 1 ὥραν πρὸς τὸ χωρίον Κολινδρῶν, ἔδραν τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρος μετὰ 400 οἰκίας χριστιανῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο κατέχει θέσιν ἐπὶ βουνοῦ, ἐπὶ κειρον καὶ δεσπόζει τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ Βεργίας διὰ Κολινδρῶ εἰς Κατερίνην, ἔχει εὐρύχωρον ἐπισκοπὴν, 2 σχολεῖα ἀρρένων, 4 ἐκκλησίας καὶ 3 χάνια χωροῦντα 200-300 ἀνδρας... (Σ χ ι ν ἄ, Ὀδοιπορικὰ σημεῖωσις Μακεδονίας, Ἡπειροῦ κ.λ., Α' σ. 99-100. Πρβλ. καὶ σ. 49. Βλ. ἐπίσης καὶ Ζ ὠ τ ο υ Μ ο λ ο σ σ ο ὦ, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου Γ', Μακεδονία καὶ Σερβία, σ. 230). Περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὸν Κολινδρῶ μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς στὸ βιβλίον τῆς Π ο λ ὕ ζ ο υ - Μ α μ ἔ λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδρῶ κ.λ., Θεσσαλονίκη 1972. Εἰδικὰ γιὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ τὴν παιδείαν στὸν Κολινδρῶ ἐπὶ τουρκοκρατίας βλ. σ. 261-268.

2. Πρβλ. καὶ Σ χ ι ν ἄ, Ὀδοιπορικὰ σημεῖωσις Μακεδονίας, Ἡπειροῦ κ.λ., Α', σ. 102, ποῦ μνημονεύει τὸ Λιμπάνοβο ὡς τσεφλίκιον παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας μικροῦ βουνοῦ ἢ λόφων ἔχον 50 ἕως 60 οἰκογενεῖας ὀθωμανικὰς καὶ 60-70 χριστιανικὰς, ὑποζῶγια καὶ τροφὰς ἐν ἀφθονίᾳ...

Κωνσταντίνου. Οἱ κάτοικοι πέρυσιν ἐπλήρωσαν μόνοι των τῶν διδασκάλῳ 18 λίρας, ἐφέτος ἔλαβον δεκάλιρον ἐπίδομα, ὅπερ εἶπον αὐτοῖς ὅτι θὰ κοπῆ, ἂν μὴ κάμωσιν ἀμέσως τὰναγκαίουντα θρανία.

Τὸ χωρίον ἔχει 2 ἐκκλησίας καὶ 2 ἱερεῖς.

Κ α τ α χ ᾶ ς

Τσεφλίκι ὀθωμανικὸν μετὰ 12 οἰκογενειῶν ἑλληνικῶν, ὧν μία ἐκ Κωφολόβου βουλγαρίζει.

Ἐφέτος παρεχίμασαν ἐνταῦθα 25 οἰκογένειαι Βλάχων, ὧν αἱ μὲν 16 μετέβησαν πρὸς παραθερισμὸν εἰς Ἄνω Σέλι, 9 δὲ εἰς τὸ Κάτω μετὰ τοῦ ἱερέως των Παπανικολάου Δρούση ὑπόπτου ἐπὶ ῥουμανοφροσύνη. Ὁ ἱερεὺς οὗτος τὸν χειμῶνα συνειλετιούσγει ἐν Καταχᾶ μετὰ τοῦ ἡμετέρου, ἐδείκνυε δ' ἑλληνικὰ φρονήματα μεθ' ὄλων τῶν Βλάχων οἵτινες ἔστελλον εἰς τὸ ἐν Καταχᾶ σχολεῖον ἡμῶν 27 μαθητάς. | Πλὴν τούτων ἐφοίτησαν καὶ 7 ἐντόπιοι διδασκλήντες ὑπὸ τοῦ πέρυσι χειροτονηθέντος ἱερέως Παπακωνσταντίνου Ματάκου ἐκ Λοβίστης Σεργῶν, τῶς γραμματοδιδασκάλου, ὅστις δὲν φαίνεται ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰς ἐπ' αὐτοῦ στηριχθείσας προσδοκίας τῆς ὑπηρεσίας, καθόσον μετὰ μεγάλης δυσκολίας ἐδέχθη νὰ παρακολουθήσῃ εἰς Σέλιον τοὺς ἐν Καταχᾶ παραχειμάζοντας Βλάχους. σ. 11

Κ ί τ ρ ο ς

Οἰκίαι 38, στέφανα 54. Γλῶσσα ἑλληνική.

Τὸ χωρίον τοῦτο, κείμενον ἐπὶ τῶν ἔρειπίων τῆς ἀρχαίας ὁμώνυμου κωμοπόλεως καὶ περιλαμβάνον ἐν τοῖς ὄροις αὐτοῦ καὶ τὴν θέσιν ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ ἀρχαία Πόδινα, εἶναι κτήμα τοῦ καλλίστου ὁμογενοῦς κ. Ν. Μπίτσου¹. Τὸ σχο-

1. Ὁ κτηματίας Νικ. Μπίτσος ἢ Μπίτσιος, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη Μπίτσου, διερμηνεὴν τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου, καὶ ἐπίτιμος διερμηνεὴς καὶ ὁ ἴδιος, συνεργαζόταν στενὰ κατὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα μετὰ τὸ Ἑλληνικὸ Γενικὸ Προξενεῖο Θεσσαλονίκης. Τὸ κοινάκι τοῦ τσιφλικιοῦ του στὸ Κίτρος εἶχε μεταβληθῆ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ σὲ κέντρο καὶ ὀρμητήριον τῶν ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωματίων τῆς περιοχῆς (βλ. Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Σ ο υ λ ι ὠ τ η - Ν ι κ ο λ α ῖ δ η, Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν. Ἡ «Ὄργάνωσις Θεσσαλονίκης» 1906-1908. Ἀπομνημονεύματα, ἔκδοσις Ι.Μ.Χ.Α. ἀριθ. 28, Θεσσαλονίκη 1959, σ. 75. Π ο λ ὺ ο υ - Μ α μ ε λ η, Ἱστορία τοῦ Κολινδρού, σ. 55, 164). Τὸ ἴδιο πρόσωπο εἶχε παίξει καὶ κάποιο ἀμφισβητούμενον ρόλο κατὰ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1878 (βλ. σχετικὰ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Σ ω τ. Ν ο - τ ᾶ ρ η, Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία, ἔκδοσις Ι.Μ.Χ.Α. ἀριθ. 85, Θεσσαλονίκη 1966, passim. Ε ὕ α γ γ ἔ λ ο υ Κ ω φ ο ὦ, Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878. Ἀνέκδοτα προξενικὰ ἔγγραφα μετὰ συντόμου ἱστορικῆς ἐπισκοπήσεως, ἔκδοσις Ι.Μ.Χ.Α. ἀριθ. 104, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 33, 101-102, 104-105, 109. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Ι. Π α π α δ ο π ο ὺ λ ο υ, Οἱ Ἐπανάστασις τοῦ 1854 καὶ 1878 στὴν Μακεδονία, ἔκδοσις Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη ἀριθ. 22, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 80-81).

λεῖον εὐάερον διατηρούμενον ἐν καλλίστῃ καταστάσει ὑπὸ τοῦ αἰσθηματίου καὶ φιλομαθοῦς διδασκάλου Ἡγουμενίδου Ἡπειρώτου, ὅστις ἐδίδαξε καρποφόρος τοὺς ἐγγραφέντας 35 μαθητὰς του ὧν 16 βλαχόφωνοι. Παραχειμάζουσιν ἐνταῦθα 30 οἰκογένειαι Ἀλβανιτοβλάχων, μεταβαίνουσαι τὸ θέρος εἰς Κάτω Σέλιον¹.

Ἅγιος Ἰωάννης

Οἰκία 36, στέφανα 50. Γλῶσσα ἑλληνική.

σ. 12 Καὶ τὸ χωρίον τοῦτο κτῆμα τοῦ κ. Ν. Μπίτσου. Τὸ σχολεῖον του|εἶχεν ἐφέτος 44 μαθητὰς (ὧν 21 βλαχόφωνοι) διδαχθέντας ὑπὸ τοῦ ζωηροῦ μὲν ἀλλὰ περιορισμένης γραμματικῆς μορφώσεως διδασκάλου Τσικοπούλου. Ἐκ τῶν ἐγγραφέντων παρέμειναν μέχρι τῶν ἐξετάσεων 10. Ἐν Ἀγίῳ Ἰωάννῃ παραχειμάζουσι 40 οἰκογένειαι Βλάχων, παραθερίζουσαι εἰς Κάτω Σέλιον. Τῶν οἰκογενειῶν τούτων αἱ δέκα εἶναι Ἀλβανιτόβλαχοι.

Γενικὴ Παρατήρησις

Καὶ τοῦ καζᾶ Αἰκατερίνης τὰ πλεῖστα χωρία (ἐξαιρέσει τῶν τριῶν κομποπόλεων αὐτοῦ, Αἰκατερίνης, Λιτοχώρου καὶ Κολινδρού καὶ τῶν κεφαλαιοχωρίων Δρανίστης, Καρίτσης, Σκουτίνης καὶ Λεφτοκαρυᾶς) εἶναι τσεφλίκια ἑλληνόφωνα, ἐν οἷς παραχειμάζουσιν ἢ παραθερίζουσι βλαχόφωνοι νομάδες. Τὰ τσεφλίκια ταῦτα (Κίτρος, Ἅγιος Ἰωάννης, Βρωμερί², Σκουτέρνα³, Βροτοῦ, Σπί⁴, Κεραμίδι, Κωλοκοῦρι⁵, Κορινός, Πριάζα⁶, Χράνη, Ζιάζακος⁷, Μηλιά Μεγάλη καὶ Μικρά, Κοντοριώτισσα καὶ Καλύβια Κοντοριώτισσης⁸, Παλιόεσταν⁹, Μούρτζα¹⁰, Καστανιά, Ἐλευθεροχώριον, Καταχᾶς, Λιμπάνοβον

1. Ὁ Νικ. Σχινᾶς μᾶς δίνει τὴν ἐξῆς εἰκόνα τοῦ Κίτρος: τσεφλίκιον, ἀπέχον ὄραν τοῦ αἰγιαλοῦ, ὅπου ὑπάρχει καλὴ καὶ ἀσφαλὴς σκάλα τοῦ χωρίου (ἀρχ. λιμὴν Πύδνης) καὶ παρ' αὐτὴν ἡ ἄλνκῃ Τοῦζλα. Τὸ χωρίον οἰκεῖται ὑπὸ 80 οἰκογενειῶν χριστιανικῶν ἔχον τὰς οἰκίας του διασκορπισμένας, ἐκκλησίαν, χάνιον, 40 ἀμάξας φορτηγὰς, κριθὴν καὶ χόρτον ἐν ἀφθονίᾳ, ὡς καὶ σίτον, ὅστις ἀλέθεται εἰς τοὺς τρεῖς μύλους τῆς Κατερίνης, εἰς τοὺς τοῦ χωρίου Κωλοκοῦρι καὶ εἰς τοὺς τοῦ χωρίου Κεραμίδι. Στερεῖται ὁμοῦ κανσοξύλων (Σχινᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡλείου κ.λ., Α', σ. 99).

2. Ἐχει μετονομαστῆ τὸ 1950 σὲ Καλλιθέα.

3. Ἡ Σκουτέρνα ἢ Σκουτέρνα ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1929 Ἐλατοχώριον.

4. Τὸ Σπί ἢ Στουπί μετονομάστηκε τὸ 1953 σὲ Νέα Ἐφεσος.

5. Ἡ Κωλοκοῦρι, ἀπὸ τὸ 1953 λέγεται Σβορᾶνος.

6. Ὁ συνοικισμὸς Πριάζα ἢ Βρωᾶζα ὀνομάζεται ἀπὸ τὸ 1926 Βρωᾶ.

7. Ἀπὸ τὸ 1926 λέγεται Λόφος.

8. Τὸ 1958 ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς ὀνομάστηκε Ἅγιος Σπυρίδων.

9. Πρόκειται γιὰ τὸ χωριὸ Παλαιόεσταν.

10. Ὁ συνοικισμὸς Μούρτζα¹⁰ ἢ Μουρτζάνη ἐνσωματώθηκε τὸ 1922 στὴν κοινότητα Ρυακίων.

καὶ Καλύβια αὐτοῦ εἰς Πούρλια) ἀδυνατοῦσι νὰ συντηρήσωσιν ἰδίᾳ μόνον δαπάνη τὰ γραμματεῖά των, ζητοῦσι δὲ διαρκῶς ἐπίδομα καὶ παρ' ἡμῶν, ὅπερ δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ παρέχῃται εἰς πάντα καὶ διαρκῶς. Καὶ ἐν τούτοις εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ τᾶφήσωμεν εἰς τὴν τύχην των, νὰ τὰ χειραγωγήσωμεν δὲ ἴν' ἀντικαταστήσωσι τοὺς γέροντας καὶ ἀνικάνους διδασκάλους των ἢ ἀγράμματος τυχοδιώκτας, οἷς ἐξ ἀνάγκης διορίζουσιν¹.

Πρὸς τοῦτο νομίζω ὅτι ἀνάγκη νὰ μορφώσωμεν καὶ διὰ τὰ τοιαῦτα χωρία ἱερεῖς δυναμένους νὰ διδάσκωσι μαθήματα γραμματεῖων, ὡς ἐγράψαμεν καὶ ἐν τῷ ἐπιλόγῳ τῆς περὶ τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης ἐκθέσεως ἡμῶν τῆς 10³ Ἰουλίου 1906².

Ὁ Γεν(ικὸς) Ἐπιθεωρητῆς
Δ. Μ. Σάρογ

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

1. Ἄρκετὲς πληροφορίες γιὰ τὴν Κατερίνη καὶ τὰ χωριά τῆς περιοχῆς τῆς κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα μπορεῖ νὰ βρῆ κανεὶς στὰ διάφορα «ὀδοιπορικὰ» τῆς ἐποχῆς. Βλ. π.χ. Μ η λ ι α ρ ᾶ κ η, Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., σ. 67-89, Σ χ ι ν ᾶ, Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἡπείρου κ.λ., Α', σ. 35-49, 88-93, 97-102, 105-107, Ζ ῶ τ ο υ Μ ο λ ο σ σ ο ὦ, Δρομολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, Γ', Μακεδονία καὶ Σερβία, σ. 229-231.

2. Βλ. σχετικὰ Π α π α δ ο π ο ὗ λ ο υ, Ἡ κατάσταση τῆς παιδείας στὴν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ Θεσσαλονίκης, ὀ.π., σ. 142-143.

R É S U M É

Stephanos J. Papadopoulos, Un mémoire inédit de Démétrius M. Sarros sur l'état de l'instruction au kazas de Katerini en 1906.

Après une brève introduction l'auteur publie un mémoire inédit de l'inspecteur général des écoles grecques en Macédoine D. M. Sarros concernant l'état de l'instruction grecque au kazas de Katerini en 1906.

Ce mémoire nous donne des renseignements considérables non seulement sur l'état de l'instruction, mais aussi sur la situation économique et sociale des habitants aux villages de cette région.

En publiant le texte l'auteur de cet article fait des commentaires qui peuvent aider le lecteur à comprendre mieux le contenu du mémoire.